

SYUJETLI-ROLLI O'YINLAR VOSITASIDA MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARINI KASBGA QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI

Xasanova Shaxnoza Toxtasinovna

Toshkent davlat pedagogika universiteti

“Maktabgacha ta’lim metodikasi” kafedrası dotsenti(PhD)

Normamatova Yulduz Farhod Qizi

Maktabgacha ta’lim yo’nalishi 3-kurs talabasi

Kalit so‘zlar: syujetli-rolli, mustaqil, tashabbuskor, xulq- atvor, faollik, tashkilotchilik, voqealik, obraz, rol.

Annotatsiya: Ushbu maqolada syujetli-rolli o‘yinlar vositasida maktabgacha katta yoshdagi bolalarini kasbga qiziqishini shakllantirish masalalari yoritib berilgan.

O‘yin bola uchun haqiqiy hayotdir. Agar tarbiyachi bolalar o‘yinini oqilona tashkil eta olsagina u ijobiy natijalarga erishishi mumkin. A. P. Usova shunday degan edi: «Bolalar hayoti va faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish — ularni to‘g‘ri tarbiyalash demakdir. Bolalarni tarbiyalashning o‘yin shakli shuning uchun ham samarali natija beradiki, o‘yinda bola yashashni o‘rganmaydi, balki o‘z hayoti bilan yashaydi». Bolalarning o‘yinlari qiziqarli, mazmunli bo‘lishi uchun o‘yinning hamma turlaridan o‘rinli foydalanilsa, bolalarga ta’lim berish va ularni tarbiyalashda ijobiy natijalarga erishiladi.

O‘yin mavzusi bolalar olgan taassurotning kuchli, bolalarning qiziqishlari bilan belgilanadi. O‘yinda bolalar aks ettiradigan ijtimoiy-siyosiy voqealar bolalarning bilim doirasi va hayotiy tajribasining kengayib borishiga bog‘liq bo‘ladi. Syujetli-rolli o‘yinlarning mazmuni va mavzusi o‘zgarishi bilan bir qatorda uning tuzilishi va o‘yin shakllari o‘zgaradi, bolalarning mustaqilligi va tashabbuskorligi ham o‘sib boradi. Avvaliga bolalar o‘z-o‘zlaricha alohida-alohida o‘ynaydilar. Sekin-asta rolli o‘yinlarning paydo bo‘lishi, o‘yinda kishilar o‘rtasidagi munosabatni aks ettirish birgalikda bajariladigan o‘yinni keltirib chiqaradi. Avvaliga katta bo‘lmagan guruhchalar 2—3 kishidan bo‘lib o‘ynashadi, katta va tayyorlov guruhlariga kelib kattaroq jamoaga birlashadilar. O‘yinda har xil rollar orqali o‘zaro munosabatda bo‘lish bolalarda o‘rtoqlik munosabatlarini shakllantirishga yordam beradi. O‘rtoqlik munosabatining dastlabki xususiyati bolalarda maslahatlashib, kelishib olishda namoyon bo‘ladi. Kelishib olish avvalo o‘yin mavzusini belgilab olishdan

boshlanadi. Keyin rollarni taqsimlashda o'yinchoqlar tayyorlashda va boshqa sohalarda kelishib olinadi. O'yin o'z mohiyati jihatidan katta kishilarning xatti – harakatlari va xulq- atvorlariga faol taqlid qilishdan iborat bo'lishi, tufayli bolalarda ma'naviy sifatlarning mustahkamlanishi uchun va odob – axloq qoidalarini bilib olishlari uchun keng imkoniyatlar beradi. O'yin tanlay bilish ham muhim ahamiyatga ega. Nonushta bilan mashg'ulot o'rtasida bolalar o'yiniga 8—10 daqiqa vaqt beriladi. Bunda bolalar ko'pincha avval boshlagan o'yinlarini o'yin bola uchun haqiqiy hayotdir. Agar tarbiyachi bolalar o'yinini oqilona tashkil eta olsagina u ijobiy natijalarga erishishi mumkin. Sayrda bolalarning o'ynashlari uchun 1 soat—1 soat-u 20 daqiqa vaqt ajratiladi. Kunduzgi uyqu va kechki nonushtadan keyin ham bolalar o'yiniga vaqt beriladi. Bunda bolalar ko'proq syujetli-rolli o'yinlarni, qurilish materiallari, qo'g'irchoqlar bilan, stol usti o'yinchoqlari o'ynashlari mumkin. Shu bilan birga ermak o'yinlardan ham foydalaniladi. Ammo o'yin bilan ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik bola ulg'aygan sari o'zgarib boradi. Kichik guruhda o'yin ta'lim berishning asosiy shakli hisoblansa, katta guruhga borganda esa mashg'ulotlarda ta'limning roli ortadi. Tayyorlov guruhiga borganda bolalarning o'zlarida maktabdagi o'qishga ishtiyoq uyg'onib qoladi. Ammo bolalar uchun o'yinning qadri yo'qolmaydi, balki mazmuni o'zgaradi. endi bolalarni ko'proq fikriy faollikni talab etuvchi o'yinlar, sport tarzidagi musobaqa jihatlari bor o'yinlar qiziqтира boshlaydi. Pedagogika fani o'yinni bola shaxsini tarbiyalashning asosiy vositasi deb hisoblaydi. O'yin orqali bolalar kattalarning mehnat tajribasini, bilim, malaka va ko'nikmalari, [harakat usullarini](#), axloq normalari va qoidalarini, mulohaza va muhokamalarini egallab oladilar. O'yinda bolaning o'z tengdoshlari va kattalar bilan bo'ladigan munosabat usullari shakllanadi, his va didlari tarbiyalanadi.

Bolalarning o'yinda birlashishlari bir necha bosqichga bo'linadi. Birinchi bosqich bolalarning «yonma-yon» o'yinining shakllanib borishidir. Bu ilk yoshli va kichik guruh bolalariga xosdir. Bunday o'yinda bolalar o'rtog'ining o'yiniga qiziqish bilan qaraydilar, birga o'ynab, «yonma-yon» o'tirganlaridan xursand bo'ladilar. Bu yoshdagi bolalarning o'yini kattalar rahbarligida ularning x ulqiga ta'sir etish orqali tashkil etiladi.

Ikkinchi bosqichda bolalar o'yin orqali mexanik ravishda birlasha boshlaydilar. Bunday birlashishlar qisqa muddatli bo'ladi. Bu davrga kelib bolalardan kimning qaysi o'yinga qiziqishi aniq bo'la boshlaydi, bir xil bolalar didaktik o'yinga qiziqsalar, ikkinchilari harakatli o'yinni yoqtiradilar, uchinchilariga ijodiy o'yinlar ma'qulroq bo'ladi va hokazo. Tarbiyachining vazifasi bolalarni u yoki bu o'yin bilan uzoqroq o'ynashga o'rgatishdir.

Uchinchi bosqichda o'ynovchi bolalar guruhi bir-biriga do'stona munosabat va o'zaro yoqtirish orqali birlashadilar. Birga o'ynovchilar soni ko'p bo'lmasa-da, bolalar qiziqib o'ynaydilar. Bu davrga kelib bir-birlariga baho berish umumiy talabi yuzaga keladi. Bu bosqichda tarbiyachi bolalarning o'yinda birlashishlarining axloqiy [asosini yuzaga keltirishi](#), ularda o'zaro yordam, o'rtoqlik, do'stlik munosabatlarini shakllantirishi lozim.

Maktabgacha yoshdagi bola o'yin jarayonida tabiblik yoki muallimlik rolini bajarayotgan bo'lsa, shu kasbga tegishli barcha sifatlarni namoyon qilishga intiladi. Ular o'yinga juda berilib ketsalar, bajarayotgan rollariga xos sifatlari shunchalik samimiy, ijodiy tarzda namoyon bo'ladi. Bolalar uchun o'yin mazmunining hech bir chegarasi yo'q. Maktabgacha yoshdagi bolalar kattalar hayotini hamma tomonlarini o'z o'yinlarida aks ettira oladilar. O'yinning ahamiyati bola shaxsining o'sib kamolotga etishiga ta'sir ko'rsatishdan iboratdir. O'yin har bir yosh bosqichda bolaning tevarak atrofdagi dunyoni va kishilar o'rtasidagi munosabatlarni bilib olishni ifodalaydi. [Bolaning moddiy dunyoga](#), kishilarga o'z-o'ziga munosabati o'zgarayotgan o'yinda namoyon bo'ladi. Bolalarning ehtiyojlari, istak, qiziqish havaslari bevosita o'yinda ifodalanadi. O'yin bolalarning hayolparastligi tufayli narsalar va kishilar dunyosini ular uchun ma'qul tomonga "O'zgartirish" imkoniyatini beradigan faoliyatdir. Bolaning aqliy o'sishi haqida fikr yuritilganda, shuni ham aytib o'tish kerakki, narsalarni yangi nom bilan atashda yoki yangicha nomlash holatidan kelib chiqib, sub'ekt o'yin paytida faol harakat qilishga urinadi. Chunki u moddiy narsalarga asoslangan harakat rejasidan tasavvur qilinayotgan fikr yuritilayotgan jismlar mohiyatini aks ettiruvchi harakat rejasiga o'tadi. Bola jismlarning moddiy shaklidan birdaniga hayoliy ko'rinishga o'tishida unga tayanch nuqtasi bo'lishi kerak, vaholanki shunday tayanch nuqtasi vazifasini bajaruvchi narsalarning aksariyatidan o'yinda bevosita, ob'ekt sifatida foydalaniladi. O'yin faoliyatida mazkur jismlar qandaydir alomatlarini aks ettiruvchi sifatida emas, balki ana shu tayanch narsalar to'g'risida fikrlash uchun xizmat qiladi, [shuningdek](#), tayanch nuqtasi harakatning yaqqol narsa bilan bog'liq jihatini aks ettiradi. Yuqorida aytilganidek, narsa bilan o'yin harakatlarining takomillashuvi harakat shakli xususiyati, bosqichi kabilarni qisqartirish va umumlashtirish hisobida amalga oshiriladi. O'yin harakatlarining qisqarishi va umumlashuvi ularning aqliy ko'rinishidagi mantiqan izchil yig'ish shakliga o'tishning asosini tashkil qiladi. O'yin bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash vositasidir. Psixologlar o'yinni maktabgacha yosh davrida yetakchi faoliyat deb hisoblaydilar. O'yin tufayli bolaning yuqori rivojlanish bosqichiga o'tishini ta'minlovchi sifatlari shakllanadi, uni ruhiyatida

sezilarli o'zgarishlar yuz beradi. O'yinda bola shaxsining hamma tomoni bir-biriga o'zaro ta'sir yetgan holda shakllanadi. O'ynayotgan bolani kuzatayotib uning qiziqishlarini, tevarak-atrof to'g'risidagi tasavvurini, kattalarga va o'rtoqlariga bo'lgan munosabatini bilib olish mumkin. Shaxsdagi biron sifatni tarbiyalash uchun uning boshqa tomonlarini ham rivojlantirish kerak. Masalan, bolaning o'yiniga qiziqishini, tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirish uchun mazmun jihatidan boy o'yinlar yaratilishi kerak. Bolalarning ijodiy o'yinlarini rivojlantirish uchun esa o'z navbatida yaxshi tashkil etilgan bolalar jamoasi zarur bo'ladi. O'yin bolalarga estetik tarbiya berish vositasi sifatida ham keng qo'llaniladi. Bolalar tevarak-atrofdagi hayotni, voqealikni obrazlar, rollar orqali ham aks ettiradilar. O'yinda bolalarning avval olgan taassurotlari orqali obraz yaratishlari hayol juda ham katta ahamiyatga ega. Bolalar juda ko'p o'yinlarda avval o'rgangan ashula, she'r, raqs, topishmoqlardan keng foydalanadilar. Bundan tarbiyachi bolalarda estetik did, zavqni tarbiyalashda foydalanadi. Ijodiy o'yinlarda bolalarning tevarak-atrofdan olgan taassurotlari aks ettiriladi. Ijodiy o'yin bolalarning mustaqil o'yini bo'lib, o'yinning mazmunini ular o'zlari o'ylab topadilar.

Maktabgacha yoshidagi bolalarning o'yin faoliyatlari haqida gapirar ekanmiz, albatta ularning o'yinchoqlari masalasiga ham to'xtab o'tish kerak. Bolalarga o'yinchoqlarni berishda ularning yosh hususiyatlarini, taraqqiyot darajalarini va ayni paytda ularni ko'proq nimalar qiziqtirishini hisobga olish kerak. O'yin faoliyati bolalarni insoniyatning ijtimoiy tajribasini egallashning faol shakli bo'lgan ta'lim faoliyatiga tayyorlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Xasanova, S. (2022). ORGANIZATION OF A DEVELOPING EDUCATIONAL SPACE AS A FACTOR OF A CHILD'S READINESS FOR SCHOOL. *Science and Innovation*, 1(8), 2199-2203.
2. Xasanova, S. (2022). ОРГАНИЗАЦИЯ РАЗВИВАЮЩЕГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА КАК ФАКТОР ГОТОВНОСТИ РЕБЕНКА К ШКОЛЕ. *Science and innovation*, 1(B8), 2199-2203.
3. Khasanova, S. (2021). THE ROLE OF HISTORICAL ARCHITECTURAL MONUMENTS IN THE FORMATION OF NATIONAL PRIDE BY PRESCHOOL ADULT CHILDREN. In *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования* (pp. 103-107).
4. Khasanova, S. (2021). Formation of national pride in children through teaching description of historical monuments in Uzbekistan. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(2), 734-738.

5. Sh.T.Xasanova. Tarixiy obidalar bolalarda milliy g'ururni shakllantirish vositasi sifatida. «Yosh olimlar axborotnomasi» – «Вестник молодых ученых» – «The bulletin of young scientists». №4(1) 2023.ISSN 2181-5186.
6. Хасанова, Ш. Т. (2012). Формирование элементов национальной гордости у детей старшего дошкольного возраста посредством архитектурных памятников. Педагогические науки, (1), 70-73.
7. Khasanova, S. T., & Vasila, T. (2023, May). DEVELOPMENT OF IMAGINARY-CREATIVE COMPETENCES IN THE PROCESS OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR PROFESSION. In *Next Scientists Conferences* (pp. 84-91).
8. Ergasheva, B. (2022). TALABALARINING PEDAGOGIK MODERINIZATSIYA SHAROITIDA KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH. *Science and innovation*, 1(B7), 401-405.
9. Barno, E. (2023). O'ZBEKISTONDA MAKTABGACHA TALIM MUASSASALARINING ZAMONAVIY TIZIMI. *Research Focus International Scientific Journal*, 2(3), 103-105.
10. Ergasheva, B., Maxmudova, D., & Ramozonova, B. (2023). TECHNOLOGIES OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY ON THE BASE OF A COMPETENT APPROACH. *MODERN SCIENCE AND RESEARCH*, 2(10), 118–122.
11. Ergasheva Ba'rno Ziyavitdin qizi, & Qulbulova Rayhona Anvar qizi. (2023). MAMLAKATIMIZDA VA XORIJIY MAMLAKATLARDA MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMI . *Лучшие интеллектуальные исследования*, 10(4), 69–74.